

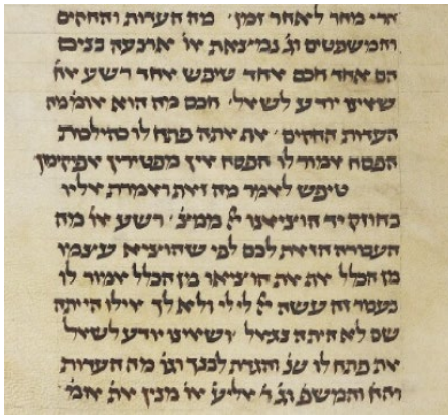
שאלת ה"חכם" = עיון מחדש

Revisiting the "Wise Son's" Question

(1) דברים ו:כ-כה

(כ) כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִמָּוֶל מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: (כא) וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לַפְּרֹעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (כב) וַיֹּתֶן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדוֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרַיִם בְּפְרֹעָה וּבְכַל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: (כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (כד) וַיִּצְוֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה לְיַרְדָּה אֶת־ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה: (כה) וְצִדְקָה תְהִי־לָנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ:

(2) מכילתא פ' בא ע"פ כתי"י Bodleian Marshall Or. 24

מה העדות והחקים והמשפטים וגו' **נמצאת אומר ארבעה בנים הם** אחד חכם אחד טיפש אחד רשע ואחד שאינו יודע לשאל **חכם** מה הוא אומר מה העדות החקים **אף אתה פתח לו כהילכות הפסח אמור לו הפסח אין מפטירין אפיקומן. εστικωμων** **טיפש** לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. **רשע** אומר מה העבודה הזאת לכם לפי שהוציא עצמו מן הכלל אף את הוציאנו מן הכלל אמור לו בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לך אילו היית שם לא היית נגאל. **ושאינו יודע לשאל** את פתח לו שנא' והגדת לבנך וגו'.

Note that in the *מכילתא*, the order is *wise, stupid (!), wicked and cannot ask*.

(3) ירושלמי פסחים י:ד

תני ר' חייה: כנגד ארבעה בנים דיברה תורה בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול.

בן חכם מהו אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו **אותנו**

LXX: Τί ἔστιν τὰ μαρτύρια καὶ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κρίματα, ὅσα ἐνετείλατο κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν **ἡμῖν**;

אף אתה אמור לו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

בן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה

מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו בעבור זה עשה ה' לי

לי עשה לאותו האיש (=הבן הרשע) לא עשה.

אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להגאל משם לעולם.

טיפש מה אומר מה זאת

אף את למדו הלכות הפסח שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת.

בן שאינו יודע לשאול את פתח לו תחילה

(4) הגדה של פסח

בְּרוּךְ הַמְקוֹם, בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ שֶׁנִּתֵּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
 כְּנִגְדַּ אַרְבָּעָה בְּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה: אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שָׂאִינוּ יוֹדְעַ לְשֹׂאֵל.
חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר?

מָה הָעֲדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתֶכֶם.

וְאִם אַתָּה אָמַר לּוֹ כִּהְלַכְתָּ הַפֶּסַח: עַד אֵין מִפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוּמָן:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר?

מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם – וְלֹא לוֹ.

וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַקָּלָל כִּפְר בְּעֵקֶר.
 וְאִם אַתָּה הִקְהֵה אֶת שְׂנִיּוֹ וְאָמַר לוֹ:

בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לִי וְלֹא לּוֹ. אֵלֹהֵי הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר?

מָה זֹאת – וְאִמְרַת אֱלֹהֵינוּ בְּחֻזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים

וְשֹׂאִינוּ יוֹדְעַ לְשֹׂאֵל – אֶת פֶּתַח לוֹ,

שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם.

Questions:

- 1) Why does the Torah command us to provide an answer to the question that the son *doesn't* ask – answering “why” instead of his “what”?
- 2) Why does the מדרש provide yet another alternate answer?
- 3) Why do the Midrashim “swap” the answers given to the “wise” and “stupid” son?
- 4) Why is this interaction – unlike the other 3 in שמות 3, independent of ritual or seasonal context?

5 דברים ה:ט-ו:כה

(יט) את הדברים האלה דבר' ה' אל-כל-קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על-שני לוחות אבנים ויתנם אלי: (כ) ויהי כשמעכם את-קול מתוך החושך וההר בער באש ותקרבון אלי כל-ראשי שבטיכם וזקניכם: (כא) ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו את-כבודו ואת-גדלו ואת-קולו ואת-קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כפי-ידבר אלהים את-האדם וחי: (כב) ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם-יספסו אנחנו לשמע את-קול ה' אלהינו עוד ומתנו: (כג) כי מי כל-בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך-האש כמנו וחי: (כד) קרב אתה ושמע את כל-אשר יאמר ה' אלהינו ואתו תדבר אלינו את כל-אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו: (כה) וישמע ה' את-קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר ה' אלי שמעתי את-קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל-אשר דברו: (כו) מיימתן והיה לבכם זה להם ליראה אתי ולשמר את-כל-מצותי כל-הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם: (כז) לך אמר להם שובו לכם לאהליכם: (כח) ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל-המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה: (כט) ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל: (ל) בכל-הדרך אשר צוה ה' אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון: (א) וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: (ב) למען תירא את-ה' אלהיך לשמר את-כל-חקותיו ומצותיו אשר אנכי מצוה אתה ובנך ובן-בנך כל ימי חייך ולמען יארכו ימין: (ג) ושמעתי ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבו מאד כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ ובת חלב ודבש: (ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: (ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל-לבבך ובכל-נפשך ובכל-מאדך: (ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על-לבבך: (ז) ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: (ח) וקשרתם לאזת עלי-ידך והיו לטטפת בין עיניך: (ט) וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך: (י) והיה כי יביאך ה' אלהיך אל-הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדולות וטבת אשר לא-בנית: (יא) ובתים מלאים כל-טוב אשר לא-מלאת וברת חצובים אשר לא-חצבת פרמים וזיתים אשר לא-נטעת ואכלת ושבעת: (יב) השמר לך פזתשפח את-ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: (יג) את-ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשב: (יד) לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם: (טו) כי אל קנא ה' אלהיך בקרבך פן-יחרה ארץ-ה' אלהיך פך והשמידך מעל פני האדמה: (טז) לא תנפו את-ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה: (יז) שמור תשמרון את-מצות ה' אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוה: (יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את-הארץ הטבה אשר-נשבע ה' לאבותיך: (יט) להרף את-כל-איביך מפניך כאשר דבר ה': (כ) כי-ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם: (כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה: (כב) ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל-ביתו לעינינו: (כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את-הארץ אשר נשבע לאבותינו: (כד) ויצונו ה' לעשות את-כל-החקים האלה ליראה את-ה' אלהינו לטוב לנו כל-הימים לחיתנו בהיום הזה: (כה) וצדקה תהיה לנו כי-נשמר לעשות את-כל-המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו: